

Stratonikeia'dan Lagina'ya
From Stratonikeia to Lagina

Ahmet Adil Tırpan Armağanı
Festschrift in Honour of Ahmet Adil Tırpan

AYRIBASIM / OFFPRINT

Stratonikeia'dan Lagina'ya
From Stratonikeia to Lagina

Ahmet Adil Tırpan Armağanı
*Festschrift in Honour of
Ahmet Adil Tırpan*

Editör / Edited by
Bilal Söğüt

YAYINLARI

Stratonikeia'dan Lagina'ya
From Stratonikeia to Lagina
Ahmet Adil Tırpan Armağanı
Festschrift in Honour of Ahmet Adil Tırpan

Editör / Edited by
Bilal Söğüt

ISBN 978-605-4701-13-1
© 2012 Ege Yayınları, İstanbul
Yayıncı Sertifika No / Publisher Certificate No: 14641
Bütün hakları saklıdır. / All rights reserved.

Bu kitapta yayınlanan makalelerdeki bilimsel içerik ve etik ile ilgili tüm sorumluluklar yazarlarına aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
The academic content and ethical responsibility of the articles published here rest upon their authors.
Quotations may be made with proper citation.

Baskı / Printed by
BİLTUR Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
Üçpınar Cd. Bulgurlu Mh. No: 89 K. Çamlıca, Üsküdar, İstanbul - Türkiye
Tel: +90 216 444 44 03 www.bilnet.net.tr
Sertifika No / Certificate No: 15690

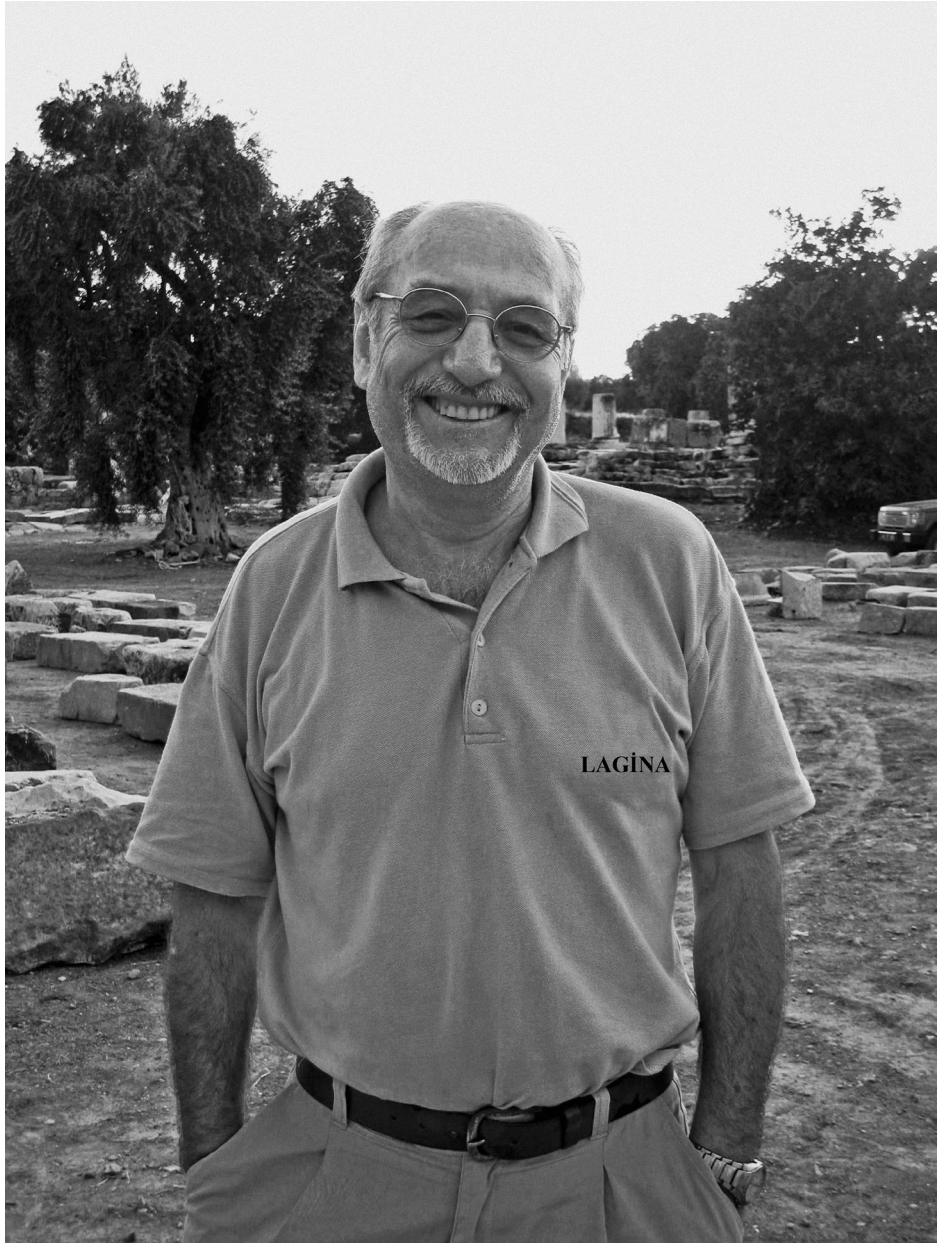
Yapım ve Dağıtım / Production and Distribution
Zero Prod. San. Ltd. Şti.
Abdullah Sokak, No. 17, Taksim
34433 İstanbul - Turkey
Tel: +90 (212) 244 7521 Fax: +90 (212) 244 3209
e.mail: info@zerobooksonline.com
www.zerobooksonline.com/eng
www.egeyayinlari.com

İçindekiler / Contents

Önsöz (Bilal Söğüt)	IX
Sevgili Ahmet Hoca (Ömer Özyiğit)	XI
Prof. Dr. Ahmet Adil Tırpan'ın Özgeçmişi ve Yayınları	XIII
<i>Hayriye Akıl – K. Serdar Girginer</i> Kapadokya Komanası Geç Hellenistik - Roma Dönemleri Seramiği	1
<i>Erdoğan Aslan</i> Simena Limanı	27
<i>Halime Aslan</i> Belentepe'den 2007 Yılına Ait Bir Grup Terracotta Figürin	39
<i>Murat Aydaş</i> Mimar ve Heykeltıraş Thrason	47
<i>Asuman Baldıran</i> Yeni Araştırmalar Işığında Lykaonia Bölgesi Kültüleri	73
<i>Abdulkadir Baran</i> Okkatas'taki (Muğla) Antik Yerleşim ve Thera (Karia) Antik Kenti Lokalizasyonu Çalışmaları	89
<i>Fede Berti</i> Nuovi Dati per le Mura Urbane di Iasos	101
<i>Mustafa Büyükkolancı – Bilal Söğüt</i> Ephesos-Ayasuluk Kompozit Başlığı	115
<i>Aytekin Büyükközer</i> Börükçü'de Atölyeler Mahallesi ve Zeytinyağı Üretimi	127
<i>Ayşe Çalık Ross</i> Sculptural Objects from the Kocakızlar Tumulus in Alpu (Eskişehir)	147
<i>Adnan Diler</i> Aspat (Strobilos) Territoriumunda Eski Çağda Arazi Kullanımı	155
<i>Rafet Dinç</i> Tralleis (1996-2002) Kazı Buluntuları Işığında Mesogis Şarapçılığı ve Sağlık	175
<i>Osman Doğanay</i> Isauria Bölgesi'nde Tanrılar ve Kültürler	199
<i>Ertekin M. Doksanaltı – Erdoğan Aslan</i> Karadeniz'de Antik Bir Ada Yerleşimi: Aretias-Khalkeritis Adası	219

<i>Makbule Ekici</i> Karia Bölgesi Mengefe Mevkii'nden Bir Mezar	241
<i>Aydın Erkuş</i> Hoca Ağacın Hikayesi	249
<i>Sedat Erkut</i> Ege Denizi'nde Thera Adası Üzerine	259
<i>Zeliha Gider</i> Lagina Kuzey Stoanın Ön Cephe Düzenlemesi	263
<i>Erksin Güleç – İsmail Özer – Başak Koca Özer – Mehmet Sağır – Timur Gültekin – Zehra Satar</i> Helenistik ve Roma Dönemi Anadolu Topluluklarının Sağlık Profili	281
<i>Olivier Henry</i> Buildings in the Mountain, the Isolated Settlement of Karapınar in Karia	289
<i>Ian Hodder</i> Çatalhöyük. A Summary of Recent Work Concerning Architecture	303
<i>Erik Hrnčiarik</i> Beinadel Dekorieren mit Kultsymbolen aus Podunajské Múzeum in Komárno (Abk. Pom)	315
<i>Fahri Işık</i> Klasığı İonia'da Hazırlayan Biçem ve Biçim Gelişiminin Anadolu-Hitit Kökeni Üzerine	325
<i>Mehmet Karaosmanoğlu – Mehmet Ali Yılmaz</i> Altın-tepe Urartu Kalesi Kanalizasyon Sistemi	353
<i>Güngör Karauğuz – Özsen Çorumluoğlu – İbrahim Kalaycı – İbrahim Asri</i> 3D Digital Photogrammetric Model of Romans' "Birdrock Monument" in the Northwest Region of Anatolia	367
<i>Haşim Karpuz</i> Konya Anıtlarına Ait 1949 Yılında Hazırlanmış Öztartan-Odabaşı Fotoğraf Albümü	375
<i>Abuzer Kızıl</i> Karia'da, Milas'ın Tuzabat Köyünden Bir Oda Mezar	387
<i>Osman Kunduracı</i> Muğla-Yatağan İlçesi Turgut (Leyne) Kasabasının Eski Evleri	399
<i>Klára Kuzmová</i> Architectural Elements in the Samian Ware Decoration Produced in Rheinzabern	423
<i>Serdal Mutlu</i> Pergamon Altarı Hakkında Düşünceler	431
<i>Mária Novotná</i> Zum Stand der Forschung Über Kontakte Zwischen dem Karpatenbecken und dem Ägäischen Raum	447
<i>M. Tuncay Özdemir</i> Milas-Mengefe'den Geç Geometrik Bir Mezar	457
<i>Elif Özer</i> Antik Mimari'de İki Yapı Ögesi: Opus Caementicium ve Tonoz	475
<i>Nurettin Öztürk – Hüseyin Metin</i> Burdur Müzesi'nden Bir Grup Hellenistik Dönem Kandil	483

<i>Ömer Özyiğit</i> Korumacılıkta Yeni Bir Yöntem: Şafak Operasyonları	493
<i>Poul Pedersen</i> Lagina and the Ionian Renaissance	513
<i>Frank Rumscheid</i> Arbeitsrationalisierung im Bauwesen: von der Bosse zum Reliefornameant	527
<i>Mehmet Sağır – İsmail Özer – Zehra Satar – Erksin Güleç</i> Börükçü ve Lagina Geometrik-Roma Dönemi İnsanları	535
<i>Tunç Sezgin</i> Stratonikeia'dan Bir Kantar	543
<i>Bilal Söğüt</i> Börükçü 2003-2006 Yılları Kazıları	553
<i>Mustafa Şahin</i> Myndos'tan İpek Giysili Bir Kadın Heykeli	587
<i>M. Bülent Şenocak</i> Legio XII (XVIII) Cornelei Spinteri	593
<i>Celal Şimşek</i> Laodikeia Batı Tiyatrosu	597
<i>Oğuz Tekin</i> A Catalogue of Weights in the Museums of Bodrum and Milas (Including Some Non-Weight Objects)	613
<i>Mehmet Tekocak</i> 2010 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Işığında Aksaray (Kapadokya)	623
<i>Nihal Tırpan</i> (Doğu) Berlin'den Geri Getirilen Tabletlerden İki Örnek	649
<i>Ahmet Ünal</i> Çivi Yazılı Belgeler İle Paleoostolojik ve Arkeolojik Buluntular Işığında Eski Anadolu'da Avcılık	657
<i>Banu Yılmaz</i> Stratonikeia'dan Paye Başlığı	693
<i>Mustafa Yılmaz – Osman Doğanay</i> Akseki, İbradı ve Gündoğmuş (Antalya) Çevresi Arkeolojik Çalışmaları	701

ÖNSÖZ

Sunulan bu kitap, eğitim, araştırma, kazı, yayınlar ve destek verdiği çalışmalar ile yurt içi ve yurt dışında Türk Arkeolojisi'nin ön plana çıkması konusunda yoğun mücadeleler veren, bu konuda meslektaşları arasında saygın bir yere sahip olan ve herkese yardım konusunda hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet Adil TIRPAN için hazırlanmıştır. Meslektaşları ve öğrencileri için yapmış olduklarının karşılığı olarak, teşekkür ve minnettarlık göstergesi olan bu eser, bir grup arkadaşı, meslektaşı ve öğrencileri tarafından kaleme alınan makalelerden oluşmaktadır.

Arkeoloji ile ilgili meslek hayatına Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde başlayan hocam, farklı kazılarda Bakanlık Temsilciliği görevi yapmıştır. Üniversite hayatına Konya Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nde adım atan hocam, Türkiye'nin değişik yerlerindeki kazı ve araştırmalarda heyet üyesi olarak bulunmuş, yapılan çalışmalara mimari çizim ve mimarlık eserlerinin değerlendirilmesinde büyük katkılar sağlamıştır. Prehistorik Dönemlerden günümüze farklı kazılara katılmış olması, onun Türkiye Tarihi konusunda doğrudan fikir sahibi olmasını sağlamış ve her zaman ülke bütünü ile ilgili yerinde ve doğru tespitler yapmasına olanak vermiştir.

En uzun süreli katıldığı çalışma, Prof. Dr. Yusuf Boysal başkanlığında yürütülen Stratonikeia kazıdır. Bu antik kentin bir mimar gözüyle ilk detaylı ve bilimsel çizimleri hocam tarafından yapılmıştır. O günün zor şartlarında, kentin detaylı sur duvarı ile birlikte ilk doğru planını çıkaran ve sonrasında kentin içinde bulunan "Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı" adlı mimari ağırlıklı ilk detaylı çalışmaları yapan hocam A. A. Tırpan olmuştur.

Stratonikeia'da çalışırken Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda 1991-1992 yıllarındaki yoğun kaçak kazılar nedeniyle, Prof. Dr. Yusuf Boysal'ın yönlendirmesine bağlı olarak, hocam A. A. Tırpan'ın burada çalışmasına karar verilmiştir. Sonrasında 1993 yılında Lagina Hekate Kutsal Alanı ve Çevresi'ndeki kazılar başlamıştır. Kazı ve araştırmalara katılmak üzere Karia Bölgesi'ne benim ilk defa gelmem ve hocam ile birlikte kazıya başlamamız bu tarihte, Lagina ile olmuştur. O zaman "Yaşlı ve Düşkünler Evi" olarak kullanılan Turgut Belediye Oteli'nin bir katı, bir protokolle 15 yıllığına kazı başkanlığına verilmişti. Şimdi inanması biraz zor ama o dönemde Milas Müze Müdürlüğü ile birlikte ilk Lagina kazıları, bir tencere ve bir tava ile yaşlı ve düşkünler için verilen yataklarda yatarak başlamış oldu. Her türlü zor şartlara rağmen, hocam A. A. Tırpan'ın bize umutla ve sabırla çalışmamızı, sadece işimize ağırlık vermemizi ve insanlar ile her zaman iyi ilişkiler içinde olmamızı isteyen cümlelerini hiç unutmadım. Aynı içerikte önce babamdan sonrasında hocamdan duyduğum bu nasihatleri her zaman kendimde kıymetli bir hazine gibi tuttum.

Osman Hamdi Bey'in Lagina'da yaptıkları ve Türk Arkeolojisi'ne olan hizmetlerden yaklaşık yüz yıl sonra, hocam A. A. Tırpan başkanlığında yapılan çalışmalar bir ilkti. Bu çalışmalar sayesinde Batı Anadolu'da Labraunda Zeus Kutsal Alanı'ndan sonra en iyi bilinen dini merkez burası oldu. Gelecekte yapılacak restorasyonlar sonucunda bu daha iyi anlaşılacak ve Lagina Hekate Kutsal Alanı bölge için ayrıcalıklı bir yere sahip olacaktır.

Bana göre Lagina'dan daha da önemlisi yine hocamın başkanlığında yürütülen ve o zaman benim de heyet üyesi olarak katıldığım Stratonikeia ile Lagina arasındaki Kutsal Yol Kenarı'nda yapılan, Güney Ege Linyitleri İşletmeleri (GELİ) Müessesesi Müdürlüğü tarafından desteklenen kazılar ve araştırmalardır. Bu

çalışmaların başarı ile sonuçlanmasında, yapılan arkeolojik çalışmaları her zaman destekleyen ve işlerini mükemmel bir şekilde tamamlayabilmesi konusunda ekibin gerekli ihtiyaçlarını karşılayan müdürler Edip Akıncı, Yüksel Akın ve Kenan Emiralioglu ile Müdür Yardımcıları ve tüm GELİ çalışanlarının katkısı büyüktür. Çünkü bu çalışmalar sayesinde pek çok ilkler yaşanmış, siyasi merkez Stratonikeia ile dini merkez Lagina Hekate Kutsal Alanı arasındaki kutsal yol ve kenarındaki yerleşmelerin nasıl konumlandığı ve tarihi süreçleri belirlenmiştir. Stratonikeia ve çevresinde M.Ö. 3. binin ilk yarısından itibaren ölü gömme gelenekleri ve mezar tipleri, Geç Geometrik ile Geç Roma Dönemleri'ne ait küçük yerleşim özellikleri, Arkaik Dönem ve sonrasında dışarıdan Mısır ve Yunanistan, Anadolu'dan Ionia ve Lydia gibi bölgeler ile olan ilişkilere yönelik tespitler yapılmıştır. Aynı kazılarda, Bizans, Beylikler ve Osmanlı dönemlerine ait yerleşim dışında, dini ve sivil mimariye ait kalıntılar, buluntuları ile birlikte kayıt altına alınmıştır. Ayrıca Muğla'nın Milas İlçesi sınırlarındaki Çakıralan ve Hüsamlar Köyleri sınırlarındaki Yeniköy Dekupaj alanlarında Belentepe ve Mengefe gibi iki önemli Geç Geometrik merkez bulunmuştur. Bu ve benzeri tespitlerin hepsi bölge için ilk olmuştur. Bu kazı alanları ile ilgili bu kitap içinde, doğrudan kazıya katılanların kaleme aldıkları yazılar bulunmaktadır. Dilerim gelecekte, kazı ve araştırmalarda bulunan eserler ve yapılan tespitler, kitap olarak toplu bir şekilde yayınlanır.

Hem arkeolog, hem de mimar olarak Türkiye'deki iki kişiden birisi olan hocam, en çok sevdiği mesleği olan arkeolojiyi her zaman ön planda tutmuştur. Yaptığı hizmetlerin tamamı arkeoloji ile ilgili olduğundan, onun mimar olduğunu bilenlerin sayısı oldukça azdır. Türkiye Arkeologlar Derneği'ndeki başkanlığı döneminde pek çok kültür varlığının korunması ve tahribinin önlenmesi konusunda olumlu sonuçlar veren çalışmaları olmuştur. Yurt dışında olduğu gibi ülkemizde de bir "Türk Arkeoloji Enstitüsü" kurulması konusunda girişimlerde bulunmuştur. Ülkemizde son yıllarda Arkeoloji alanında görülen iyi gelişmelerin bu dileğin sonuçlanmasını sağlayacağını, gelecekte diğer meslek gruplarındaki gibi bir "Arkeologlar Odası" ve "Türk Arkeoloji Enstitüsü" nün kurulacağını umut ediyorum.

Bu eserin ortaya çıkmasında, yazılarıyla destek veren hocalarım ve meslektaşlarımın haricinde, bazı kişi ve kurumların da büyük katkısı olmuştur. Öncelikle bu armağan kitabının hazırlanma düşüncesinin başından itibaren her zaman bizim yanımızda olan ve her türlü yardımı esirgemeyen Nihal Tırpan'a içtenlikle teşekkür etmek isterim. Toplanan yazıların düzenlenmesi ve kontrollerinin yapılması esnasında, hafta sonu ve akşam demeden her zaman benimle birlikte çalışan Araştırma Görevlisi Banu Yılmaz, Bilge Yılmaz ve Tunç Sezgin'in haricinde, destek veren Öğr. Gör. Umay Oğuzhanoglu, Arş. Gör. Polat Ulusoy ve Dr. Aytekin Büyüközer ile Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma Aytekin'e çok teşekkür ederim.

Tüm bunların haricinde, kitabın giriş bölümünde Prof. Dr. Ahmet A. Tırpan hocam ile ilgili yazıyı kaleme alan değerli hocam Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e şükranlarımı sunuyorum. Yapılan fedakarlıkların son noktası olarak bu kitabın adına yakışır bir dizgi ve baskıyla okuyucuların hizmetine sunulmasındaki emek ve katkıları için Sayın Ahmet Boratav ile Ege Yayınları çalışanlarına ve özellikle Hülya Tokmak'a içtenlikle teşekkürler.

Sayın Hocam Prof. Dr. Ahmet Adil Tırpan'a, Arkeoloji Bilimi için öncü çalışmalara destek veren daha nice sağlık, başarı ve güzellikler dolu yıllar dilerim.

Bilal Söğüt

Denizli, Mart 2012

Sevgili Ahmet Hoca,

Yıllar ne çabuk geçti! Daha dün gibiydi seninle tanıştığımız ve arkadaş olduğumuz fakülte yılları. Dostluğumuzdan hiç bir şey eksilmedi o zamandan bu yana. Bu yazıyı kaleme aldığım şu anda, sanatçılar hep birlikte rast makamındaki “Eski Dostlar” şarkısını söylüyor televizyonda. Bu şarkıdaki gibi, kuşlar gibi uçup gitmedik, taşlar gibi yosun tutmadık, yalnız resimlerde de değiliz. Dostluğumuz sürüyor en güçlü bir biçimde.

Yıl 1970. Fakülteyi bitirdiğimiz yıl. Ayı hatırlayamıyorum, Eylül olmalıydı. Boykot nedeniyle sınavlar Eylül ayına kalmıştı. Fakültenin (DTCF) arkeoloji bölümünün bulunduğu üçüncü katının merdivenlerinde karşılaşmıştık. Sen merdivenlerden iniyordun. Ben de merdivenleri çıkıyordum. Yaşlıydı gözlerin. O durumuna çok üzülmüştüm. “Ne oldu “ diye sordum sana! “ Yusuf Hoca (Prof. Dr. Yusuf Boysal) tezimi çevirdi “ dedin. Lisans tezinin yeniden yazılmasına zaman da yoktu. Bir yıl yitirme durumu vardı. Yusuf Hoca bilemezdi geleceğin bilim adamına, idarecisine, dekanına yaptığını. Hemen kararlaştırdık ve bir grup kurduk. Sabaha kadar çalıştık ve tez tümünden yeniden yazıldı. Yusuf Hoca gözlerine inanmamıştı ertesi gün tezi yeniden götürdüğünde. Bu olay, o zamanda da arkadaşlarının seni ne denli sevdiğini göstermesi açısından önemliydi.

Fakülteyi bitirdikten sonra, sen Ankara’da Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde göreve başladın, ben de Bergama Arkeoloji Müzesi’nde. Dört yıl sonra, müzede çalıştığımız yıllarda birlikteki Kıbrıs maceramız, 1974 yılının Ağustos ayı ortalarında İkinci Kıbrıs Barış Harekatı’ndan hemen sonraydı. Kıbrıs’ta görevlendirilen beş kişilik heyet içinde yer almıştık. Raci Temizer, Nurettin Yardımcı ve Selahattin Erdemgil ile birlikte. Görev savaş sonucu kültürel varlıkların zarar görmemesi için çalışmalar yapmaktı. Heyetin en küçükleriydik; fakat oldukça iyi iş çıkarmıştık o zaman. Dağınık olan eski eserleri kontrol altına almıştık çok uğraşarak. Mayınlı tarlaları nasıl gezdiğimizizi anımsıyorum seninle! Kültürel varlıklara karşı “korumacılık duyarlılığı” sende o zamanda da güçlüydü. Daha sonraki yıllarda bu konuda bayrağı tek başına taşıydın. Bu yüzden de başına çok şey geldi. Mesleğine saygısı olan, özellikle kültürel varlıklara duyarlılık gösteren meslektaşların sayısı çok değil ne yazık ki. Bu değerleri kendi çıkarlarına kullananlar da az değil! Kültürel varlıklarımızın yok edilme durumları karşısında sessiz kalan meslektaşlarımızın sayısı ise çoğunlukta. Tarih bu uğurda savaşanları anımsatacaktır insanlığa.

Kültürel varlıklara karşı duyarlı olman, onlara saygı göstermen, onları korumaya çalışman ve bu uğurda büyük uğraşlar vermen, kişilik yapındı ve almış olduğun eğitimin sonucuydu. Bu armağan kitapta sana uygun bir konu seçmeye çalıştım. Kültürel varlıkların korunmasındaki özgün bir yöntemdi konu. Uygulaması ise 20 yıldan bu yana defalarca tarafımızdan gerçekleştiriliyordu.

Sevgili Ahmet Hoca, Türkiye’de hem arkeolog, hem de mimar olan kişi sayısı bir elin parmaklarından azdı ve yitirdiğimiz hocalardan sonra, belki de sen teksin. Bu konu önemli; çünkü arkeolojinin mimarlığı üzerine çalışıyorsun. Mimarlık eğitimini para kazanmak için değil, bilim için yaptın.

En büyük zevkin ava olan merakındı. 1974’de Kıbrıs görevinden dönerken, dükkanlardan satın aldığın tek şey av malzemesiydi. O zaman o kadar çok aldın ki taşımada güçlük çekiyordun. Sınıf arkadaşımız Muammer Demren av arkadaşındı. Muammer aynı zamanda Foça kazılarında en büyük destekçim şu anda. Zaman zaman Muammer ortadan kayboluyordu kazı çalışmaları sırasında. Daha sonra öğreniyorduk birlikte ava gittiğinizi. Sesiniz Anadolu’nun değişik yerlerinden ulaşıyordu bize.

Genç arkeoloji öğrencilerine mesleki konularda her zaman yardımcı oldun, onları eğitmeye çalıştın, yol gösterdin, bilgiler verdin. Bilgi ve deneyiminle yeni kuşaklar yaratmak için uğraştın.

Olgun bir yönetici ve vazgeçilmez bir dostsun. Hiç bir zaman başkalarını ezme gibi davranış içerisine girmedin. İnsanı ve sosyal çevreyi sevdin, paylaşmayı bildin ve kendini ön plana çıkarmaya çalışmadın. Tüm bu özelliklerin seni başarılı bir idareci yaptı. Yıllarca üniversitede Dekan, Dekan Yardımcılığı, Bölüm ve Anabilim Dalı Başkanlıklarında bulundun. Bilimsel nitelikte sempozyumlar düzenledin. Anadolu'nun ortasında, Konya'da Sualtı Arkeolojisi Anabilim Dalı'nı kurdun. Güçlüklere karşın başarıyla sürüyor çok kişiyi şaşırtan bu Anabilim Dalı. Türkiye Arkeologlar Derneği'nin başkanlığını uzun süre yürüttün.

Karia Bölgesi ile bütünleştin. Önce Karia Bölgesi'nin kent duvarlarını inceledin ve doktora konusu yaptın. Bu konuda çalışmaların Kilikia Bölgesi'ne ve daha da uzaklara Samosata'ya kadar uzandı. Karia'da birçok kent üzerinde incelemeler gerçekleştirdin. Keban'da öğrencilik yıllarında başladığın kazı maceraların başkanı olduğun Lagina Kazısı ile sürüyor. Lagina Osman Hamdi Bey'den sonra şimdi seninle yaşam buldu. Söz konusu başarılı çalışmaların herkes tarafından dile getiriliyor.

Kendisine yapılan olumsuz davranışları bile olumlu karşılayan, kimseyi üzmeyen, üzüleni teselli eden, onlara karşı yardımlarını esirgemeyen, son derece insancıl bir yapıya sahip Sevgili Ahmet Hoca, sana sağlıklı, mutlu, başarılı nice yıllar dileğiyle...

Prof. Dr. Ömer Özyiğit

PROF. DR. AHMET ADİL TIRPAN'IN ÖZGEÇMİŞİ VE YAYINLARI

13 Eylül 1946	Ankara'da doğdu.
1970	Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Bölümü'nden mezun oldu.
1980	Ankara Üniversitesi, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu.
1981	Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nde Uzman olarak göreve başladı.
1983	Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'ne Öğretim Görevlisi olarak atandı.
1986	Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Klasik Arkeoloji Doktora Unvanı aldı.
1987	Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde Yardımcı Doçent oldu.
1991	Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde Doçent oldu.
1998	Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde Profesör oldu.
2005	Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı oldu.
2008	Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dekanı oldu.

KİTAPLAR

1984	<i>Çatalhöyük Guide</i> , Ankara, 1984.
1998	<i>Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı</i> , Konya, 1998.
2005	<i>Lagina, Lagina Araştırmaları I</i> , Muğla, 2005. (B. Söğüt ile Birlikte)

MAKALE VE BASILAN BİLDİRİLER

1982	“Prehistorik Mimari”, <i>Afyon Tarihi</i> , 1982, 22-26.
1983	“Müzeler ve Eğitim”, <i>Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi 2</i> , 1983, 155-158.
1983	“Stratonikeia Kazısı 1982 Çalışmaları”, <i>5. Kazı Sonuçları Toplantısı</i> , 1983, 209-214.
1984	“Çatalhöyük Tarihi”, <i>Tarih İçinde Konya</i> , 1984, 113-117.
1986	“Koyunoğlu Müzesi Tabiat Tarihi Seksiyonu”, <i>Ege Üniversitesi Fen-Fakültesi Dergisi 8</i> , 1986, 91-96.
1986	“Samosata Aşağı Şehir Sur Duvarları”, <i>4. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> , 1986, 183-201.
1987	“Myndos ve Theangele”, <i>5. Araştırma Sonuçları Toplantısı-1</i> , 1987, 167-190.
1989	“Keramos”, <i>6. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> , 1989, 363-383.
1989	“Alabanda”, <i>7. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> , 1989, 171-190.
1990	“Stratonikeia'nın Şehir ve Sur Planı”, <i>Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi 5</i> , 1990, 217-234.
1990	“Knidos Akropol Surları”, <i>8. Araştırma Sonuçları Toplantısı</i> , 1990, 429-456.
1990	“Anadolu'da Opus Reticulatum”, <i>10. Türk Tarih Kongresi-1</i> , 1990, 101-112.
1994	“Kilikya Tracheia'da Poligonal Taş Örgütlü Duvarlar”, <i>11. Türk Tarih Kongresi-1</i> , 1994, 405-424.
1996	“Lagina Kazısı 1993-1994”, <i>17. Kazı Sonuçları Toplantısı-2</i> , 1996, 209-228.
1997	“Buluntular Işığında Lagina ve Çevresinin Tarihi Süreci”, <i>Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi 11</i> , 1997, 75-98.

- 1997 “Lagina Hekate Temenosu 1995”, *18. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 1997, 309-336.
- 1998 “Lagina Hekate Propylonu 1996”, *19. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 1998, 173-194.
- 1998 “Batı Ovalık Kilikya’da Çokgen (Poligonal) Taşlı Duvar Örgü Tekniği”, *Olba 1*, 1998, 161-186, (B. Söğüt ile birlikte).
- 1999 “Karya’da Bazı Dağ Kentleri: Amyzon, Hydea, Kindya, Kildara”, *Çağlar Boyunca Anadolu’da Yerleşim ve Konut, Uluslararası Sempozyumu*, 5-7 Haziran 1996, İstanbul, 1999, 459-475.
- 1999 “Lagina Hekate Temenosu, Propylon ve Altardaki Kazı Çalışmaları 1997”, *20. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 1999, 237-256.
- 2000 “Koranza Kazıları 1998”, *21. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2000, 153-162, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2001 “Lagina Hekate Temenosu 1999 Yılı Çalışmaları”, *22. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2001, 299-310, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2001 “Gladyatör Mezarlığı”, *İdol Dergisi 8*, 2001, 36-37.
- 2001 “Müzelerimiz ve Müzeciliğimiz”, *İdol Dergisi 9*, 2001, 47.
- 2002 “Hekate Temenosu 2000 Yılı Çalışmaları”, *23. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2002, 343-350, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2003 “2001 Yılı Lagina Kazıları”, *24. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2003, 173-187, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2003 “Arkeoloji ve Cumhuriyetin 80. Yılı”, *İdol Dergisi 18-19*, 2003, 4-13.
- 2004 “Lagina 2002 Yılı Çalışmaları”, *25. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2004, 87-100, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2004 “Sosyal Antropoloji ve Müzeler”, *İdol Dergisi 23*, 2004, 29-32.
- 2005 “Lagina ve Börükçü 2003 Yılı Çalışmaları”, *26. Kazı Sonuçları Toplantısı-1*, 2005, 371-386, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2005 “Yeni Yasaların Yeni Tasaları”, *İdol Dergisi 24*, 2005, 3-4.
- 2005 “Mitolojide ve Eskiçağ Tarihinde Sualtı Dünyası”, *İdol Dergisi 27*, 2005, 15-16.
- 2006 “2004 Börükçü Nekropol Kazıları”, *27. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2006, 257-270, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2006 “Sualtı Fotoğrafçılığı”, *İdol Dergisi 28*, 2006, 22-27.
- 2007 “Lagina”, *American Journal of Archaeology 111.2*, April 2007, 317-318, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2007 “Lagina ve Börükçü 2005 Yılı Çalışmaları”, *28. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2007, 591-612, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2007 “Tepecik Menteşoğlu Beyliği Yerleşimi”, *Konya Kitabı X (Rüçhan Arık-M. Oluş Arık’a Armağan)*, Konya, 2007, 639-655.
- 2008 “Lagina ve Börükçü 2006 Yılı Çalışmaları”, *29. Kazı Sonuçları Toplantısı-3*, 2008, 387-410, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2008 “The Sanctuary of Hekate at Lagina”, *Anodos 6-7*, 2008, 445-452.
- 2008 “Geometrik Dönem’den İki Yeni Yerleşim: Belentepe ve Mengefe”, *İdol Dergisi 35-36*, 2008, 3-12.
- 2008 “Selçuk Üniversitesi Sualtı Arkeolojisi Anabilim Dalı”, *Aktüel Arkeoloji Dergisi 5*, Mart 2008, 67-68.
- 2008 “Tatköy Kilisesi Mozaikleri”, *11. Uluslararası Mozaik Sempozyumu*, Gaziantep, 7-10 Ekim 2008, (Baskıda).
- 2009 “Early Byzantine Church at Lagina Hekate Temenos in Muğla”, *2nd International Conference on Mediterranean Studies*, Atina, 9-12 Nisan 2009, (Baskıda), (B. Söğüt, T. Sezgin ve G. K. Öztaşkın ile Birlikte).
- 2009 “Lagina ve Börükçü 2007 Yılı Çalışmaları”, *30. Kazı Sonuçları Toplantısı-4*, 2009, 243-266, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2009 “Comparison and Development of A Rapid Extraction Method of DNA from Ancient Human Skeletal Remains of Turkey”, *The Internet Journal of Biological Anthropology 3.1*, 2009. (H. C. Vural ile birlikte).
- 2009 “Konya Civarındaki Hitit Su Anıtları”, *Su Medeniyeti Sempozyumu*, Konya, 26 Haziran 2009, 70-89.
- 2009 “Avcılık” *Konya Ansiklopedisi 1*, Konya, 2009, 345.
- 2009 “Two Tombs and Finding From Börükçü Necropolis”, *Euploia, Carians and Lycians in a Mediterranean Context, Exchange and Identity, EUPLIA*, 5-7 Nowember 2009, Institut Ausonius, Universte de Bordeaux- France, (Baskıda), (M. Tekocak ve M. Ekici ile birlikte).
- 2009 “Species Determination of Ancient Bone DNA from Fossil Skeletal Remains of Turkey Using Molecular Techniques”, *Scientific Research and Essays 5.16*, 2009, 2250-2256, (H. C. Vural ile birlikte).
- 2010 “Species Determination of Ancient Bone DNA from Fossil Skeletal Remains of Turkey Using Molecular Techniques”, *Scientific Research and Essays 5.16*, 2010, 2250-2256, (H. C. Vural ile birlikte).
- 2010 “Lagina, Börükçü, Belentepe ve Mengefe 2008 Yılı Çalışmaları”, *31. Kazı Sonuçları Toplantısı - 3*, 2010, 505-527, (B. Söğüt ile birlikte).
- 2010 “Börükçü 2 Numaralı Zeytinyağı Atölyesi”, *Antik Çağda Anadolu’da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Uluslararası Sempozyum Bildiri*, Ed.: Ü. Aydınöğlü-K. Şenol, 2010, 227-240, (A. Büyüközer ile birlikte).

- 2010 “Wine Production and Trade in Belentepe in Byzantine Period”, *International Symposium, Proceedings of the International Symposium, Trade and Production Through the Ages*, Ed.: E. Doksanaltı-E. Aslan, Konya, 25-28 November 2008, 2010, 175-188, (Z. Gider ve A. Büyüközer ile birlikte).
- 2010 “Börükçü Olive Oil Workshops”, *Proceedings of the International Symposium, Trade and Production Through the Ages*, Ed.: E. Doksanaltı-E. Aslan, Konya, 25-28 November 2008, 2010, 313-327, (M. Ekici ile birlikte).
- 2010 “Tanrıça Hekate'nin Kutsal Alanı”, *Muğla Kültür ve Turizm Dergisi* 5, 2010, 48-53.
- 2010 “Underwater Archaeology in Turkey”, *The Unesco Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*, İstanbul, 25-27 October 2010, (Baskıda).
- 2010 “Study of the Temenos of Hekate at Lagina”, *The Phenomena of Cultural Border and Bonder Cultures Across The Passage of Time*, Trnava University in Slovenska, 21-24 October 2010, (Baskıda).
- 2010 “Ilgın'da Bir Hitit Barajı”, *I. Ulusal Ilgın Sempozyumu*, 30 Haziran-02 Temmuz 2010, Ilgın, (Baskıda), (G. Özkan ile birlikte).
- 2011 “Lagina ve Börükçü 2009 Yılı Çalışmaları”, *32. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2011, 374-395, (Z. Gider ile birlikte).
- 2011 “Karia Bölgesi Mengefe Mevkiinden Bir Grup Bant Bezemeli Seramik”, *Keramos. Ceramics: A Cultural Approach*, May 9-13, 2011, İzmir, (Baskıda), (M. Ekici ve Z. Korkmaz ile birlikte).
- 2012 “Lagina 2010 Yılı Çalışmaları”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 2012, 433-450, (A. Büyüközer ile birlikte).
- 2012 “The Temple of Hekate at Lagina”, *Dipteros und Pseudodipteros Bauhistorische und Archäologische Forschungen, Byzas 12*, (Ed. Thekla Schulz), 2012, 181-202 (Z. Gider ve A. Büyüközer ile birlikte).

Katıldığı Sempozyum, Panel ve Konferanslar

- 2003 “Börükçü Kazısı 2003 Yılı Çalışmaları”, *Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü*, Ankara, 03 Kasım 2003.
- 2005 “Lagina Kutsal Alanı”, *Uluslararası Kariyalılar ve Diğerleri Sempozyumu*, Berlin, 2005.
- 2005 “Börükçü Gladiatör Mezar Stelleri”, *Uluslararası Çağlar Boyu Silahlar ve Savunma Araçları Sempozyumu*, Morda Harmonia (Slovakya), 2005.
- 2005 “Lagina Hekate Tapınağı”, *III. Uluslararası Likya Sempozyumu*, Antalya, 07-10 Kasım 2005.
- 2005 “Arkeolojik Kazı İşçisi Yetiştirme Kuralları”, *Avrupa Birliği Destekli Küllerdeki Ekmek Projesi*, Kayseri, 22 Ağustos 2005.
- 2005 “Hasankeyfi Koruma Kriterleri”, *Güneydoğu Anadolu Belediyeler Birliği*, Diyarbakır, 12 Kasım 2005.
- 2006 “New Finds from the Sancturay of Lagina Hekate”, *First International Symposium on Hellenistic Caria*, 28.06-03.07.2006, Oxford University.
- 2006 “Lagina Kutsal Alanında Yeni Buluntular”, *15. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 11-15 Eylül 2006.
- 2007 “Arkeoloji ve Koleksiyonerlik”, *Kadir Has Üniversitesi Arkeoloji Konferansları*, Kayseri, 3 Kasım 2007.
- 2007 “Arkeoloji ve Koleksiyonerlik”, *Rezan Has Müzesi Konferansları 2: Arkeoloji Mercek Altında*, İstanbul, 3 Kasım 2007.
- 2008 “Sualtıdaki Tarihi Alanların Batıkların Yönetimi ve Sualtı Kültür Rehberleri Yetiştirme Programı Tanıtımı”, *Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları VII. Ulusal Kongresi*, 27-30 Mayıs 2008.
- 2008 “Selçuk Üniversitesi Sualtı Arkeolojisi Programı Tanıtımı”, *Medex 2008, İstanbul Seminerler ve Gösterimler*, İstanbul, 26.01.2008.
- 2008 “Börükçü Kurtarma Kazısı”, *Pamukkale Üniversitesi ACES Avrupa Birliği Projesi Paneli*, Denizli, 20 Nisan 2008.
- 2008 “Lagina Kazı Çalışmaları”, *Muğla Kazı ve Araştırmaları*, Muğla, 31 Temmuz 2008.
- 2008 “Lagina Hekate Kutsal Alanı”, *1. Karia, Kariyalılar ve Mylasa Sempozyumu*, Milas-Muğla, 4 Eylül 2008.
- 2009 “Lagina 2008 Yılı Çalışmaları”, *Muğla Kazı ve Araştırmaları*, Muğla, 11 Ağustos 2009.
- 2009 “Lagina ve Çevresinin Tarihi Süreci”, *2. Karia, Kariyalılar ve Mylasa Sempozyumu*, Milas-Muğla, 3 Eylül 2009.
- 2010 “Antik Çağ Yemek Kültürü”, *4. Ulusal Gastronomi Sempozyumu*, Antalya, 14-17 Nisan 2010.
- 2010 “Burdur Yöresi Kaya Kabartmaları”, *Batı Akdeniz Doğa Bilimleri Sempozyumu*, Burdur, 4-6 Kasım 2010.
- 2010 “Lagina Antik Kenti”, *3. Karia, Kariyalılar ve Mylasa Sempozyumu*, Muğla-Milas, 28 Ağustos 2010.
- 2010 “Lagina Antik Kentinde Osman Hamdi Bey”, *Osman Hamdi Bey'in Vefatının 100. yılında Türkiye Arkeolojisi, Müzeciliği ve Eski Eser Hukuku*, İstanbul, 8 Aralık 2010.
- 2010 “Ilgın'da Bir Hitit Barajı”, *I. Ilgın Ulusal Sempozyumu*, Ilgın, 30 Haziran-2 Temmuz 2010.

- 2010 “Lagina Excavations”, *14. Symposium on Mediterranean Archaeology, Taras Shevchenko National Universty of KYIU*, 23-25 April 2010, Kiev-Ukraine.
- 2011 “Bergamalı Hekim Galenos”, *Uluslararası Bergama Sempozyumu*, Bergama, 07-09 Nisan 2011.
- 2011 “Lagina Hekate Kutsal Alanı Çalışmaları”, *Suna İnan Kıraç-Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü*, Antalya, 16 Nisan 2011.
- 2011 “Lagina ve Konya Bölgesi Hitit Anıtları”, *Türk-İngiliz Kültür Derneği Seri Konferansları*, Ankara, 7 Mayıs 2011.
- 2011 “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Antik Çağ Bilgileri”, *Doğumunun 400. yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu*, 23-26 Mart 2011, Kütahya.
- 2011 “Börükçü Geç Geometrik Dönem Seramikleri”, *Keramos. Ceramics: A Cultural Approach*, May 9-13, 2011, İzmir (G. G. Demir ile birlikte).

LAODIKEIA BATI TİYATROSU¹

Celal ŞİMŞEK*

Abstract

Laodicea's West Theater

Laodicea is located at the crossroads of West, Central, and South Anatolia and the west border of Phrygia. The city has two theaters—West and North. The North Theater, especially in the Roman Imperial period with the increase in the city's population and wealth, reflects the importance given to culture and art. However, these two theaters lost their importance rapidly in Late Antiquity as in the entire ancient world.

The West Theater was built on hewn, natural ground. For this reason the structure has suffered from earthquakes more heavily. On the other hand, by the usage of theater as a stone and lime quarry, destruction was started beginning from 7. C. A.D. The West Theater was the earliest theater of Laodicea, dated to the Hellenistic period and designed as a small marble theater with a single cavea. However, the theater was expanded with a travertine cavea joint to the upper part depending on the population of the city. At the Hellenistic phase of theater, the proedriae (complimentary seats) were surrounding the Orchestra which later had been deepened in Roman Imperial Period.

Laodikeia'nın Kısa Tarihi Coğrafyası

Antik Phrygia Bölgesi'nin batı ucundaki Laodikeia Antik Kenti, Denizli İlinin 6 km kuzeydoğusunda ve İl merkezine bağlı Eskihisar, Goncalı, Korucuk ve Bozburun Mahallesi (eski köyler) sınırları içinde kalmaktadır². Lykos (Çürüksu) Vadisi'nin ortasında yer alan bu önemli kent, Seleukoslar Kralı II. Antiokhos (M.Ö. 261-246) tarafından eşi Kraliçe Laodike adına, M.Ö. 3. yy.ın ortalarında (M.Ö. 261-253) kurulmuştur³. Antik kaynaklara göre (Plinius, N.H. V. 105; Strabon, XII. 8.16) Hellenistik kent, Diospolis ve Rhoas olarak adlandırılan eski kutsal bir yerleşimin üzerinde bulunur⁴.

* Prof. Dr. Celal Şimşek, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli. E-posta: csimsek@pau.edu.tr

¹ Batı Tiyatrosu'nun cavealarında temizlik ve kazı çalışması yapılmasına rağmen, sahne binasıyla ilgili bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu yayın Batı Tiyatrosu'nda yapılan çalışmalar sonunda elde edilen kazı verilerinin toparlandığı bir ön değerlendirme niteliğindedir.

² Hellenistik Dönem'de birden çok Laodikeia kurulduğundan, kent yanında bulunan ırmakla ayırt edilerek, Laodikeia ad Lycum (Lykos üzerindeki Laodikeia) olarak adlandırılmıştır. Bkz. Weber 1898, 178-179; Ruge 1924, 722; Gagniers 1969, 1; Traversari 2000, 11; Sevin 2001, 203.

³ Ramsay 1895, 32; Anderson 1897, 409-410; Head 1906, lxxiii; Head 1911, 678; Ruge 1924, 722; Buckler-Calder 1939, x; Magie 1950, 127, 986-987, (no.23); Gagniers 1969, 1-2; Bean 1980, 213; Belke-Mersich 1990, 323; Bejor 2000, 15-16; Texier 2002, 383.

⁴ Ramsay 1895, 35; Head 1906, lxxiii; Ruge 1924, 722; Gagniers 1969, 1; Bean 1980, 213; Belke-Mersich 1990, 323; Texier 2002, 383-384; Diospolis, Zeus kenti anlamındadır ve kentin baş tanrısı Zeus Laodikeus'dur. Rhoas ise eski bir Anadolu adıdır. Antik kentin batısında Asopos Tepesi I-II'de yaptığımız kazılar sonunda Geç Kalkolitik (M.Ö. 3500)-Erken Tunç Çağı'na (M.Ö. 3000) kadar inen seramikler, çakmaktaşı ve obsidyen aletler ele geçmiştir (Şimşek 2007b, 455-456, Res. 2; Şimşek 2009, 409-411). Ayrıca kentin batısında ele geçirilen siyah astarlı seramikler (M.Ö. 4. yy.) ve Kuzey Nekropolü kazılarında M.Ö. 4. yy.a kadar inen sikkeler bulmamız, Plinius'un verdiği bu bilgileri doğrulamaktadır. Diğer taraftan 2010 yılı kazı çalışmalarında Asopos Nehri'nin batı yakasında ilk kez Erken Tunç Çağı Nekropol alanı tespit edilmiş ve burada Erken Kalkolitik Dönem'e (M.Ö. 5500) tarihlenen astarlı, kırmızı aşı boyasından yapılan geometrik süslemeli ve boyasız kap parçaları ele geçmiştir. Şimdilik Lykos Vadisi'nin en erken yerleşimlerine ait bulgular, bu alanda ortaya çıkarılmıştır.

Laodikeia Antik Kenti; Batı, İç ve Güney Anadolu'yu birbirine bağlayan ana yol kavşağındadır. Kentin en önemli gelirleri arasında ticaret ve özellikle de tekstil ticareti yer alır⁵. Hippodomik planda kurulan⁶ antik kentin üç tarafı ırmaklarla çevrilmiştir. Kuzey doğusunda Lykos (Çürüksu), güneydoğusunda Kapros (Başlıçay) ve güneybatı-batısında Asopos (Gümüşçay) ırmakları akar⁷. Antik kent bu ırmakların arasında kalan yüksek bir platform üzerinde kurulmuştur (Fig. 1-2). Kent en parlak dönemi, M.S. 1-3. yy.lar arasında, ikinci parlak dönemini ise Hıristiyanlığın bölgede hızlı yayılmasıyla M.S. 4-6. yy.lar arasında yaşamıştır. İkinci parlak dönemde Phrygia Metropolisi olan kent, Anadolu'nun en eski Yedi Kilisesi'nden birine sahip olmasıyla da bir Hıristiyanlık merkezi haline gelmiştir. Yüzyıllar içinde sürekli depremlerle yıkılan ve ayağa kaldırılan kent, İmparator Focas (M.S. 602-610) Dönemi'nde meydana gelen son büyük deprem arkasından, güneye Denizli-Kaleiçi ve yakınlarındaki Hisarköy, Asartepe gibi Babadağ (Salbakos)'ın eteklerindeki suyu bol alanlara taşınmıştır⁸.

Anadolu binlerce yıllık geçmişi ve bağrında yaşattığı birçok uygarlığa ev sahipliği yapması yönüyle, diğer coğrafyalardan ayrılır. Zengin ve iç içe geçen kültürlerin bıraktığı yapıtlar canlı, çeşitli ve renklidir. Günümüze kadar gelen bu yapıtların en güzel örneklerinin başında tiyatrolar yer alır. Anadolu tiyatroları, inşa alanları, sahne yapıları ve yönleri bakımından diğer bölgelerden farklıdır. Bu tiyatroların bir kısmı da antik kaynakların bildirdiği kurallara uymaz.

Tiyatrolar yalnızca yarışma ve gösteriler için değil, aynı zamanda kent toplantılarının yapıldığı yerlerdir. Bu nedenle, Roma İmparatorluk Dönemi'nde nüfusun artmasına bağlı olarak sayı ve büyüklükleri de artmıştır. Özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde, mevcut Hellenistik Dönem tiyatrolarının caveaları genişlemiş, seyirci dağılımının daha kolay sağlanması için tonozlu girişler yapılmış ve geçişler rahatlatılmıştır⁹.

Laodikeia antik kentinde iki tiyatro (Batı Tiyatrosu ve Kuzey Tiyatrosu) yapısı yer alır¹⁰ (Fig. 1-2). Bu tiyatrolardan kuzeybatıda yer alanı, batı yöne bakmaktadır ve kentin erken (Hellenistik Dönem) tiyatrosudur. Roma İmparatorluk Dönemi'nde (Geç Hadrian-M.S. 2. yy. ortaları) yapılan, kentin kuzeyinde yer alan, Lykos Ovası ve gölüne¹¹ bakan ikinci yapı ise Kuzey Tiyatrosu'dur.

Laodikeia Batı Tiyatrosu

Batı Tiyatrosu, orkestraya doğru dik eğimli ve Hellenistik geleneğe göre tamamen doğal zemine oyularak yapılan kentin erken tiyatrosudur¹² (Fig. 1-4). Tiyatronun batı yönlü yapılmasının üç önemli nedeni vardır. Birincisi bu yön, erken kent yerleşmesinin yoğun olduğu yöndür. İkincisi topografya tiyatro yapmak için ancak bu yönde daha uygundur. Üçüncüsü ise özellikle öğleden sonra kentte görülen batı esintilerinden faydalanmak için en uygun yöndür¹³.

⁵ Laodikeia'da sekiz yıldır devam eden kazı çalışmaları tekstilin yanında mermer, canlı hayvan, şarap ve gıda ürünlerine bağlı ticaretin de önemli olduğunu göstermiştir.

⁶ Suriye Caddesi'nin iki yanında ara sokakların bölüdüğü insulalar 42x51metredir.

⁷ Asopos ve Kapros Irmakları, Korucuk Mahallesi altında kuzeyde Lykos Irmağı ile birleşmektedir. Daha sonra Lykos Irmağı, batıda Sarayköy İlçesi yakınında Büyük Menderes Irmağı'na katılmaktadır.

⁸ Şimşek-Ceylan 2003, 155; Şimşek 2005, 310, 312-313; Şimşek 2006, 420-424, 426; Şimşek-Büyükkolancı 2006, 91. Bu taşınmada en büyük etkilerden birisi de Batı Anadolu'da yer alan ova kentlerinin M.S. 5. yy.dan itibaren Sasani, M.S. 7. yy.dan itibaren ise Arap akınlarına maruz kalmasıdır.

⁹ Ferrero 1990, 130-133.

¹⁰ Ferrero 1974, 120, Fig. 172; Ferrero 1990, Res. 16-17, 35, 172, 197; Sperti 2000, 81-91, Fig. 42-51; Şimşek 2007a, 206-220, Res. 71-74.

¹¹ Lykos Ovası ortasında yer alan göl için bkz. Scardozzi 2007, 82-85, Fig. 18-19.

¹² Hellenistik ve Roma tiyatrolarının matematiksel planlaması için bkz. Vitruvius (V. 6. 1-9, 7.1-2); Lepik 1949, 1-25, Table I-VI.

¹³ Herakleia, Pinara ve Efes tiyatroları da yön olarak batıya bakar (Ferrero 1990, 28).

Batı Tiyatrosu'nda ilk kez 2004–2005 yıllarında kazı ve temizlik çalışmaları yapılmıştır. Yaklaşık 8000 kişi oturma kapasitesine sahip olan yapı¹⁴, 8 merdiven sırası ile 9 kerkidese (cunei) bölünmüştür¹⁵. Ayrıca her iki analemma uçlarının iç kısımlarında da birer geçiş merdiveni yer alır. Yapılan kazı çalışmaları sonunda; alt caveada 23, üst caveada 19 oturma sırası tespit edilmiştir¹⁶ (Fig. 4-5, 7, 10). Yirminci basamak ise diazoma duvarının tacını oluşturur. Tiyatronun cavea (theatron) çapı 85 m olup, buna üstte yer alan tonozlu gezinti diazomasını çeviren analemma duvarı da dâhil edildiğinde, bu çap 98.5 m'yi bulur¹⁷.

Yapının ilk planı, G. Traversari başkanlığındaki İtalyan Araştırma Heyeti tarafından yapılarak, iki yanda yer alan cavea sonlarındaki kerkidesler, diğerlerine göre daha dar gösterilmiş ve diazomasız çizilmiştir¹⁸. İki yanda cavea sonlarında analemma içinde yer alan dar kerkidesler, diğerlerine göre $\frac{2}{3}$ oranında hesaplanmış, böylece tiyatronun Hellenistik Dönem özelliği olarak, at nalı şeklinde olduğu tespit edilmiştir¹⁹. Batı Tiyatrosu'nun alt ve üst cavelarda ara geçişleri sağlayan ışınal merdivenlerin aynı hatta devam etmesi, dokuz kerkides ve iki uçtaki kanat kerkideslerinin daha dar oluşu yönüyle, Kaunos²⁰ ve Telmessus²¹ tiyatrolarına benzemektedir.

Kazı çalışmalarında ilk kez ortaya çıkarılan alt cavea ile üst caveayı ayıran diazomanın genişliği 1.60 m'dir. Buna korkuluk duvarı dahil edildiğinde 2.10 m'yi bulur. Tiyatronun kuzey tarafında ortaya çıkarılan, diazoma orthostatlarının taç kısmıyla yüksekliği 1.00 m'dir (Fig. 5–7). Diazoma ile alt cavea oturma basamakları 0.30 m genişliğinde ve 0.05 m derinliğinde korkuluk levhalarıyla bölünmüştür²². Diğer taraftan bu, alt caveanın ilk oturma basamağının arkalığını da oluşturmaktadır.

Tiyatroda alt cavea ile sahne binası cephesindeki mimari süslemeler mermer, kalan diğer bölümler ve üst cavea ise travertenden inşa edilmiştir (Fig. 3-4, 7-8, 10). Üst caveanın bazı bölümlerinde tespit edilen mermer oturma blokları ise daha sonra yapılan tamirlere ait olmalıdır (Fig. 14). Söz konusu iki cavea arasındaki bu farklılık, travertenin kolay işlenebilir, bölgede bol bulunan ve ucuz bir malzeme oluşunun yanında, kentten geçirdiği depremler²³ sonucunda yaşanan finansal sıkıntılarla da ilişkilendirilebilir. Diğer taraftan başlangıçta kent nüfusuna bağlı olarak tek cavealı küçük bir yapı olarak planlanmış, daha sonra ihtiyaca bağlı olarak genişletilmiş de olabilir. Bu genişletmede üst caveada yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı traverten tercih edilmiştir.

Tiyatronun traverten bloklardan inşa edilen üst caveası daha sağlam olmasına karşın, mermerden yapılan alt caveayı oluşturan oturma basamakları, yoğun şekilde tahrip edilmiştir. Basamakların bazılarının üzerinde görülen keski izleri tiyatro bloklarının, kentten terk edilmesinden sonraki dönemlerde, taşındığı ya da farklı amaçlar için

¹⁴ Chase 2002, 119; Şimşek 2006, 422-423, Res. 1, 6-7; Şimşek 2007a, 207–213, Res. 72a-e. Aphrodisias Tiyatrosu da yaklaşık 8000 kişi kapasitelidir (Erim 1986, 79).

¹⁵ F. Sear, Batı Tiyatrosu'nun çapını 100 m olarak vermiş, imma (alt) caveanın yıkıldığını, 9 cunei (kerkides) ve summa (üst) caveada 16 oturma basamağının görüldüğünü yazmıştır (Sear 2006, 340).

¹⁶ Şimşek 2007a, 207, Res. 72b.

¹⁷ Alt cavea genişliği 16.30 m, üst cavea ise 12.60 m, analemma duvarı kalınlığı 1.00 metredir.

¹⁸ Sperti 2000, 88–91, Fig.47–49.

¹⁹ Bu oran İtalyan araştırma heyeti çiziminde $\frac{1}{2}$ olarak verilmiştir (Sperti 2000, Fig. 49). Kazılarak ortaya çıkarılan kuzey parados geçişine ait olabilecek in situ duvarlar ve diğer taraftan kuzey analemme'ye ait in situ bloklar, tiyatrodaki cavea sonlarında yer alan iki kerkidesin genişliğinin hesaplanmasına olanak vermiştir. Dar kerkideslerin en üst genişliği 11.50 m iken, diğerleri 17.70 m ile 18.30 m arasında değişmektedir. Olasılıkla bu genişlik farklılıkları, depremlere bağlı açılmadan kaynaklanmaktadır.

²⁰ Sear 2006, 331, Pl. 323 (Kaunos Tiyatrosu, M.Ö. 2. yy. ortalarına, sahne binası M.Ö. 1. yy.a, tekrar inşa ise M.S. 2. yy.a tarihleridir).

²¹ Sear 2006, 378, Plan 402 (Telmessus Tiyatrosu, Augustus Dönemi'ne tarihlenir).

²² Sagalassos Tiyatrosu'ndaki benzer uygulama için bkz. Vandeput 1992, 99–100; Sear 2006, 374-375, Plan 396.

²³ Bölge; M.S. 1. yy. ile M.S. 9. yy. arasında sarsıcı depremlere maruz kalmıştır. Bkz. Guidoboni 1994, 174–175, 188–190, 194–195, 239–240, 254–255, 306, 349–350, 409–413. M.Ö. 47, 27 ve M.S. 6. yy.daki yıkıcı depremler için bkz. Ozansoy 1996, 56; Malay 2000, 37–39. Kentte yeni tespit edilen M.S. 3. yy'ın sonu 4. yy'ın başına tarihlenen deprem için bkz. Şimşek-Ceylan 2003, 151–156, Plan 3, Resim 1-3. Depremlerin Laodikeia Tiyatrolarına yaptığı etkiler için bkz. Kumsar vd. 2009, 85-87, Fig. 24.

parçalandığını göstermektedir²⁴. Özellikle mermer alt caveaya ait tahrip edilen parçalar, orkestra'ya yığılmış durumdadır (Fig. 3-4, 7). Bununla birlikte Side Tiyatrosu'nda olduğu gibi²⁵ M.S. 5. yy.ın başında yapılan sur duvarları, Batı Tiyatrosu'nun kuzeybatı analemması, Kuzey Tiyatrosu'nun ise kuzeydoğu analemması ve sahne binası üzerinden geçirildiğinden yoğun şekilde tahrip olmuştur.

Batı Tiyatrosu'nda basamak bloklarının bir kısmı sökülüş ve bir kısmının da yerinden oynamış olması nedeniyle, bunların altındaki düzenlemeler görülebilmektedir. Alt yapıda bazı blokların seviyesini ayarlayabilmek için ortalama 0.05–0.08 m yüksekliğinde, düzgün kesilmiş traverten bloklar kullanılmışken, bazı basamaklarda ise bu seviye ince kum tabakası ile terazilenmiştir. Tiyatroda merdiven geçişlerinin genişlikleri 0.64 m ile 0.75 m arasında değişmektedir (Fig. 9). Söz konusu bu fark, kerkides ölçülerinde de mevcuttur. Özellikle caveanın oturduğu alanda altta ince kum ve üzerinde konglomera olması nedeniyle deprem, basamaklara farklı şekillerde etki yapmıştır (Fig. 7-8, 14-15). Merdiven geçişlerinin iki basamak yüksekliği bir oturma sırasına göre düzenlenmiştir (Fig. 9).

Oturma basamaklarının genişliği 0.80 m ile 0.90 m arasında değişmektedir. Travertenden yapılan üst caveada basamak yükseklikleri 0.40 m, mermerden yapılan alt caveada ise genelde 0.65 m'dir. Bu farklılıklar da alt ve üst caveaların farklı zamanlarda yapılmış olduklarını desteklemektedir. Basamaklar birbiri üzerine, ön-alt kısımlarında yer alan geçkili setlerle kaymayacak şekilde bindirilmiştir (Fig. 13). Ayrıca ön kısımları, oturana rahatsız etmeyecek şekilde ayak koymak için içe doğru kavis yapan yarım oluk şeklinde kaval profilli yapılmıştır. Her basamağın üzerinde oturma ve ayak koyma bölümleri kazınarak sınırlandırılmıştır²⁶ (Fig. 6, 13, 16). Bazı basamaklarda ayak koyma alanları sadece çizgi ile belirginleştirilmiş, ancak iç kısmı kazınmamıştır. Diğer taraftan bazı basamaklar ise tamamen düz bırakılmıştır (Fig. 16). Bunlar zaman içinde sürekli yapılan tamiratlar ve buna bağlı olarak, bloklarda son işçiliklerin bitirilmediğini göstermektedir²⁷. Bazı oturma basamaklarının ön kısmında kaval profilleri içinde sonradan yapıldıklarını gösteren yerleştirme çıkıntıları bulunmaktadır. Ayrıca oturma basamakları üzerinde de seyircileri güneşten korunmak için yapılmış ahşap tente direği delikleri yer almaktadır²⁸ (Fig. 16).

Üst caveada yapılan temizlik sonunda, özellikle güneybatı tarafta yer alan kerkidese ait basamaklar üzerinde "A, Γ, Δ, H, Λ, M, N, Σ" gibi Grekçe harflerin yer aldığı tespit edilmiştir²⁹ (Fig. 13). Kuzeybatıdaki basamaklarda ise bu harfler, basamakların ön bölümünde kaval profilli girintilerin üst kısmındaki alınlıklarda yer alır (Fig. 17). Bunlar, tiyatrodaki numaralandırma ve özellikle de kabilelerin oturma bölümleri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Basamakların en üstte yer alanların arkalarında yaslanmak için yapılan korkuluklara ait geçki kanalları görülebilmektedir (Fig. 13). Bu aynı zamanda üst gezinti alanı ile oturma basamakları arasındaki ayrımı sağlayarak, belirli aralıklarla kontrollü geçişe imkan vermiştir. Söz konusu bu alanda yine belirli aralıklarla yapılan kare ayak ya da postament yuvaları bulunur. Daha geride ise üst galerinin olasılıkla tonoz olan ağırlığını taşıyan ayak geçki

²⁴ Antik kent yapılarına ait mimari bloklar, İmparator Focas Dönemi'nde (M.S. 602-610) meydana gelen büyük deprem arkasından terk edilmesinden itibaren, 1990 yılına kadar taş ve kireç ocağı olarak kullanılmıştır. Bu tahribatlarla ilgili bkz. Texier 2002, 278, 383–385; Davis 2006, 73; Şimşek 2007a, 21-24, 31, 325-328, Res. 5ab, 6ab, 7b, 125a-c, 126-127; Şimşek 2007c, 40, 43, Res. 5-8; Büyükkolancı 2007, 51-53.

²⁵ Bkz. Mansel 1978, 210; Chase 2002, 95.

²⁶ Buna göre bir üst basamakta oturan kişi ayağını basamak dibinden itibaren ilk 0.50 m'lik alan içine koyabilecektir. Kalan 0.40 m'lik bölüm ise basamak önündeki oturma alanıdır. Benzer uygulama Milet Tiyatrosu'nda da görülmektedir (Krauss 1973, 85-86).

²⁷ Benzer uygulama Magnesia Theatronu'nda da görülür (Bingöl 1998, 83, Res. 111; Bingöl 2004, 105, Res. 162; Bingöl 2005, 65a-c, 148,152a-e).

²⁸ Laodikeia Kuzey Tiyatrosu doğu analemma duvarı hizasında velum direklerinin yerleştirildiği dikdörtgen bloklar bulunmaktadır. Batı Tiyatrosu'nda bu tip velum direkleri bulunmamasına karşın, üst cavea'da tente iplerinin bağlandığı deliklerin yer aldığı oturma basamakları açığa çıkarılmıştır. Şimşek 2007a, 216, Res.73d. Rhodiapolis, Limyra ve Antiphellos tiyatrolarındaki tente delikler için bkz. Ferrero 1969, 165, 168, Fig. 240–241; Ferrero 1974, 84,133, Fig.121,194; Ferrero 1990, 143, Res. 121, 194; Borchhardt 1999,103, Res. 42.

²⁹ Oturma basamakları üzerinde yer alan numaralandırma sistemi, Kuzey Tiyatrosu'nda da görülür (Şimşek 2007a, 211). Az da olsa bazı basamaklarda üç harf yer alır. Özel seyirci yerleri ve dernekler için bkz. Corsten 1997, 74–78, n.29–35. Laodikeia'daki tekstil örgütleri için bkz. Ertekin 2007, 33–34,39. Hierapolis, Aphrodisias Tiyatroları ile Aphrodisias Stadyumu'ndaki yazıtlar için bkz. Welch 1998, 561–563; Ritti 2006, 33, 115–118; Chaniotis 2009, 201, Res.1–2.

alanları tespit edilmiştir. Son basamak ile dışta yer alan çevre (analemma) duvarı arasındaki genişlik 5.80 m'dir (Fig. 4-5). Üstten analemma duvarı dışından girişlerin yapıldığını gösteren, profilli kapı lentosu alanda yer almaktadır. Alt cavea geçişleriyle ilgili olarak kazı yapılmadığından, şu an bir şey söylemek mümkün değildir.

Batı Tiyatrosu'nda orkestra çapını ve durumunu belirlemek için temizlik ve sondaj çalışması yapılmıştır. Çalışmalar sonunda alt caveanın yirmi dördüncü oturma basamağının daha sonraki düzenlemede orthostat taç bloğu olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (Fig. 11). Hellenistik orijininde orkestra, Priene Tiyatrosu'nda³⁰ olduğu gibi, düz yapılarak etrafına yarım daireyi oluşturacak şekilde şeref koltukları (proedria) sıralanmıştır (Fig. 11-12). Orkestra sınırını oluşturan proedria genişliği 0.75 m, yüksekliği 1.02 m, derinliği 0.62 metredir. Oturma alanı genişliği ise 0.55 m'dir. Şeref koltuğunun yan kısmında ise 0.72 m yüksekliğinde, 0.20 m genişliğinde korkuluk geçki bölümü yer almaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise orkestra derinleştirilmiş ve orthostat blokları ile etrafı sınırlanmıştır. Bu düzenlemeyle derinleşen orkestra alanına giriş çıkış için merdiven geçişleri yapılmıştır (Fig. 11). Roma İmparatorluk Dönemi'nde yapılan düzenlemelerde proedriaların, alt caveanın ilk basamak sırasında tekrar kullanıldığı anlaşılmaktadır. (Fig. 11-12). Bu düzenlemede, oturma basamaklarıyla proedrialar (şeref koltukları) arasında gezinti alanı (diazoma) yer almalıdır³¹.

Tiyatroda yapılan kazı çalışmalarıyla belirlenen analemma çapı, diazoma ve alt cavea oturma basamak sayısı göz önüne alındığında, orkestra çapının 24 m olduğu anlaşılmıştır (Fig. 5). Orkestranın içi traverten, mermer mimari blok parçaları ve toprak ile dolu olup, bu mimari bloklar (arşitrav, geison-sima, tavan kasetleri, sütun ve kaide parçaları gibi), prosceniumun aedicularlarla hareketlendirilip, heykel ve kabartmalarla süslendiğini göstermektedir (Fig. 18-19). Alanda yer alan heykel parçaları da bu görüşümüzü desteklemektedir. Orkestra içinde yer alan ve Geç Antik Dönem'e verilebilecek olan (M.S. 5-6. yy.) mimari parçalar (arşitrav-friz, kaide, Korinth düzeninde başlıklar³² gibi), yapının uzun süre kullanıldığını ve buna bağlı olarak birçok tamirat ve düzenleme safhası geçirdiğini göstermektedir (Fig. 20).

Topografyaya uygun olarak yamaca oyulan tiyatronun oturma basamaklarının orkestraya doğru fazla eğimli olması, bir Hellenistik Dönem özelliğidir. Ayrıca kazılarda ele geçen buluntular da (proedria, seramik ve sikke gibi) bunu desteklemektedir.

Batı Tiyatrosu'nun kuzey parados duvarı önünde bir sondaj çalışması yapılarak, diazomaya çıkışı sağlayan tonoz tespit edilmiştir³³ (Fig. 5, 10). Bu alanda olasılıkla Erken Bizans Dönemi'nde bazı düzenlemelerin yapıldığını gösteren, kuzey-güney doğrultulu bir duvar açığa çıkarılmıştır.

Tiyatronun sahne binasında şimdiye kadar hiçbir çalışma yapılmamıştır (Fig. 3-5). Ancak batı tarafta yer alan bazı bloklar in situ görülebilmektedir. Ayrıca sahne binası zaman içinde oluşan (rüzgâr erozyonu ve bitkilerin meydana getirdiği) toprak dolgu içinde kalmıştır. Sahne binasına ait bloklar ile orkestra arasındaki kod farkı 6 m'yi bulmaktadır. Bu da sahne binasının en az bir katının sağlam olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

³⁰ Gerkan 1921, 20 vd., Abb.1, Taf. I-V, VIII-XI, XIV, XVII, XXX, XXXII, XXXIV-XXXV; Gerkan 1960, 97-108; Bieber 1961, 108-412, Fig. 416-425; Ferrero 1970,14; Ferrero 1990, 82-84, Res. 109, 117-118, 141; Rumscheid 2000, 161-177, Res. 145-157; Chase 2002, 34-35; Sear 2006, 349-350, Plan 354, Pl. 121. Benzer uygulamayı Tralleis (Sear 2006, 355-356, Plan 364), Aphrodisias (Crema 1939, 303-306, Fig. 61; Erim 1986, 80-89; Ferrero 1990, Res. 228; Sear 2006, 328-329, Plan 320, Pl. 112-113.), Nysa (Sear 2006, 345-346, Plan 346, Kadioğlu 2006), Metropolis (Chase 2002, 148-149; Sear 2006, 343), Aizanoi (Rohn 2001, 303-317, Abb. 1-3, 12; Sear 2006, 325-326, Plan 316), Milet (Krauss 1973, 5 vd., Abb. 9-10, 12, 28, 63, 122; Ferrero 1990, Res. 119-120; Sear 2006, 343-344, Plan 342, Pl. 118-119.), Stratonikeia (Chase 2002, 42), Troia (Sear 2006, 356-357, Plan 365-367), Aspendos (Sear 2006, 366-367, Plan 383, Pl. 122-124), Termessos (Chase 2002, 85; Sear 2006, 378-379, Plan 403, Pl. 132), Kaunos (Ferrero 1990, Res. 154), Perge (İnan vd. 2000, 285-340, Abb. 1-4; Sear 2006, 372-373, Plan 392, Pl. 129-130) ve Side (Sear 2006, 377, Plan 401) tiyatrolarında görmek mümkündür. Ayrıca bkz. Roueché 1991, 99; Ferrero 1970,110. Anadolu'da yer alan Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi Tiyatroları hakkında bkz. Isler 1999, 683-694; Chase 2002, 2-167, 622-633; Sear 2006, 325-381.

³¹ Hellenistik ve Roma tiyatrolarının matematiksel proedria mesafeleri için bkz. Lepik 1949, 26-38, Table VII-X; Sear 2006, 24-36. Alt cavea ile üst caveayı ayıran diazoma genişliği düşünüldüğünde, bu genişlik 1.00-1.50 m arasında olabilir.

³² Sperti 2000, 90, Fig. 50-51. Ayrıca Erken Bizans Dönemi başlıklarının dönemsel bezeme tipi için bkz. Ginouvés 1969, 108-110, No. 648, 1739, Pl. LVI/1-4.

³³ Parados tonozu dikdörtgen traverten bloklardan yapılmış olup, taç kısmı ise mermerdendir.

Genel Değerlendirme

Laodikeia Batı Tiyatrosu, kentin erken tiyatrosu olup, Hellenistik Dönem'den (M.Ö. 3.-2. yy.), M.S. 7. yy. başında meydana gelen İmparator Focas (M.S. 602-610) Dönemi depremine kadar sürekli olarak kullanılmıştır. Bu dönemden sonra ise kentin diğer yapılarında olduğu gibi, Batı Tiyatrosu da taş ve kireç ocağı olarak kullanılmıştır.

Batı Tiyatrosu tek diazomalı, alt ve üst cavealardan oluşan, orta ölçekli bir yapıdır. Olasılıkla başlangıçta mermerden küçük bir tiyatro olarak planlanmış olup, bu safhada orkestranın etrafına proedrialar (şeref koltukları) sıralanmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise orkestra derinleştirilmiş ve üst cavea eklenerek yapı büyütülmüştür.

Batı Tiyatrosu'ndaki tahribatlar doğal ve insan tahribatı olmak üzere ikiye ayrılır. Üst caveanın günümüze kadar daha sağlam gelebilmesine rağmen, mermerden yapılan alt cavea insanlar tarafından çok fazla tahrip edilmiştir. Dönemler içinde meydana gelen deprem tahribatlarını da yapıda izlemek mümkündür. Oturma basamaklarının doğal yamaca oyularak yerleştirilmesi ve bazı bölümlerde yer yer konglomera tabakası olması nedeniyle daha fazla tahribat meydana gelmiştir.

Batı Tiyatrosu, M.S. 2. yy.da kent nüfusunun istekleri için yetersiz kalınca, ikinci ve daha büyük tiyatro olarak, Kuzey Tiyatrosu yapılmıştır. Tiyatronun batı yöne bakmasında topografya ve erken kentin yerleşim alanı etkili olmuştur.

Laodikeia antik kentinde iki tiyatro yapısının olması, hem kentin kalabalık bir nüfusa sahip olduğunu hem de kültüre-sanata verilen önemi ortaya koyar. Bununla alakalı olarak, Doğu Bizans Nymphaeumu'nda devşirme olarak kullanılan heykel kaidesine ait ve M.S. 2. yy.a tarihlenen yazıt, komedi sanatçısı Iulius Selgius'un mistik Dionysos yarışmalarını kazanması nedeniyle Laodikeia ve Bergama halkı ile konsül tarafından onurlandırılmasıyla ilgilidir³⁴.

Batı Tiyatrosu'nun sahne binası ve özellikleri ile orkestrası yapılacak olan kazı çalışmalarının arkasından anlaşılacaktır.

³⁴ Mermer blok (60x47x30cm) L.08.DBN.T.01 kazı buluntu no.lu olup, yazıt kazı epigrafı Prof. Dr. Francesco Guzzi tarafından okunmuştur.

Kısaltma ve Kaynaklar

- Anderson 1897 J. G. C. Anderson, "A Summer in Phrygia: I", *JHS* 17, 1897, 396-424.
- Bean 1980 G. E. Bean, *Turkey Beyond The Maeander, An Archaeological Guide*, London, 1980.
- Bejor 2000 G. Bejor, "Per Una Ricercer Di Laodikea Ellenistica", *Laodikea Di Frigia, I*, Roma, 2000, 15-23.
- Belke – Mersich 1990 K. Bekle – N. Mersich, *Phrygien Und Pisiden*, TIB 7, (Denkschr. ÖAW. phil. hist. Kl.211), Wien, 1990.
- Bieber 1961 M. Bieber, *The History of The Greek and Roman Theater*, New Jersey, 1961.
- Bingöl 1998 O. Bingöl, *Menderes Magnesiası*, Ankara, 1998.
- Bingöl 2004 O. Bingöl, *Arkeolojik Mimari'de Taş*, İstanbul, 2004.
- Bingöl 2005 O. Bingöl, *Menderes Magnesiası Theatron*, *Magnesia ad Meandrum Monografileri 1*, İstanbul, 2005.
- Borchhardt 1999 J. Borchhardt, *Limyra Zemuri Taşları*, (Çev.: G. Yümer), İstanbul, 1999.
- Buckler – Calder 1939 W. H. Buckler – W. M. Calder, *Monuments and Documents from Phrygia and Caria*, MAMA VI, Manchester, 1939.
- Büyükkolancı 2007 M. Büyükkolancı, "Laodikeia ve Hierapolis Hamamlarının Kazı Sonuçlarına Göre iki Kentin Son Dönemleri", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu 2*, 2007, 51-56.
- Chaniotis 2009 A. Chaniotis, "Grafitiler ve Aphrodisias'ın Toplumsal Tarihi", *Aphrodisias'tan Roma Portreleri*, İstanbul, 2009, 201-215.
- Chase 2002 R. G. Chase, *Ancient Hellenistic and Roman Amphitheatres, Stadiums, and Theatres*, Portsmouth, 2002.
- Corsten 1997 T. Corsten, *Die Inschriften von Laodikeia am Lykos Teil 1, Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien Band 49*, Bonn, 1997.
- Crema 1939 L. Crema, "I Monumenti Architettonici Afrosiensi", *Monumenti Antichi* 38, 1939, 233-312.
- Davis 2006 E. J. Davis, *Anadolu* (Çev.: F. Yılmaz), İstanbul, 2006.
- Erim 1986 K. Erim, *Aphrodisias City of Venus Aphrodite*, London, 1986.
- Ertekin 2007 E. Ertekin, "Roma Çağında Hierapolis ve Laodikeia'da Tekstil ve Tekstil Sektöründeki Meslek Örgütleri (Ergasia'lar)", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu-1*, 2007, 31-41.
- Ferrero 1969 D. D. B. Ferrero, *Teatri Classici in Asia Minor 2: Città di Pisidia, Licia e Caria*, Roma, 1969.
- Ferrero 1970 D. D. B. Ferrero, *Teatri Classici in Asia Minor 3: Città dalla Troade alla Pamfilia*, Roma, 1970.
- Ferrero 1974 D. D. B. Ferrero, *Teatri Classici in Asia Minor 4: Deduzioni e proposte*, Roma, 1974.
- Ferrero 1990 D. D. B. Ferrero, *Batı Anadolu'nun Eskiçağ Tiyatroları*, Ankara, 1990.
- Gagniers 1969 J. Gagniers, "Introduction Historique", *Laodicée Du Lycos Le Nymphée*, Paris, 1969, 1-11.
- Gerkan 1921 A. von Gerkan, *Das Theater von Priene*, Muenchen-Berlin-Leipzig, 1921.
- Gerkan 1960 A. von Gerkan, "Zum Skeneng ebäude des Theaters von Priene", *IstMitt* 9/10, 1959-60, 1960, 97-108.
- Ginouvés 1969 R. Ginouvés, "L'Architecture", *Laodicée Du Lycos Le Nymphée*, Paris, 13-183.
- Guidoboni 1994 E. Guidoboni, *Catalogue of Ancient Earthquakes in the Mediterranean Area up to 10th Century*, Roma, 1994.
- Head 1906 B. von Head, *Catalogue of The Greek Coins of Phrygia*, BMC, London, 1906.
- Head 1911 B. von Head, *Historia Numorum, A Manual of Greek Numismatics*, 1911 (Reprinted 1977), London.
- Isler 1999 H. P. Isler, "Bemerkungen Zu Kleinasiatischen Theatern Des Hellenismus", *100 Jahre Österreichische Forschungen in Ephesos, Atken des Symposions*, 1999, 683-694.
- İnan vd. 2000 J. İnan – N. Atik – A. Öztürk – H. S. Alanyalı – G. Ateş, "Vorbericht Über Die Untersuchungen an der Fassade des Theaters von Perge", *AA* 2000, 285-340, Abb. 1-58.
- Kadioğlu 2006 M. Kadioğlu, *Die Scaenae frons des Theaters von Nysa am Mäander*, *Forschungen in Nysa am Mäander Band 1*, Mainz am Rhein, 2006.
- Krauss 1973 F. Krauss, *Das Theater von Milet*, Berlin, 1973.
- Kumsar vd. 2009 H. Kumsar – Ö. Aydan – C. Şimşek – F. D'Andria – B. Söğüt – M. Meder – N. Karabay, "Preservation of Some Ancient Cities in Aegean Region of Turkey with an Emphasis on Hierapolis, Laodikeia, Aphrodisias and Lagina", *Cultural Heritage, Conservation and Communication*, Papers presented at the International Symposium of Conservation Science for Cultural Heritage 2008, 40th Anniversary of National Research Institute of Cultural Heritage, 2009, 73-93.

- Lepik 1949 W. Lepik, *Mathematical Planning of Ancient Theatres, As Revealed in the Work of Vitruvius and Detected in Ancient Monuments*, Wrocław, 1949.
- Mansel 1978 A. M. Mansel, *Side, 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları*, Ankara, 1978.
- Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule In Asia Minor to the End of the Third Century After Christ I-II*, New Jersey, 1950.
- Malay 2000 H. Malay, "Miletos Civarından İki Büyük Deprem", *Milet Müzesi Yıllığı* 4, 2000, 37-39.
- Ozansoy 1996 E. Ozansoy, "Malalas'ın Khronographia'sında Iustinianus Dönemi Doğa Olayları", *Adayla* 1, 1996, 53-59.
- Plinius *Naturalist Historia*, V (Çev.: H. Rackham), Edinburg, Reprinted 1997.
- Ramsay 1895 W. M. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia, I*, Oxford, 1895.
- Ritti 2006 T. Ritti, *Phrygia Hierapolis'i Eski Yazıtlar Rehberi*, İstanbul, 2006.
- Rohn 2001 C. Rohn, "Die Arbeiten am Theater-Stadion-Komplex von Aizanoi", *AA* 2001, 303-317, Abb.1-12.
- Roueché 1991 C. Roueché, "Inscription and the later history of the theatre", *Journal of Roman Archeology, Supplementary Series Number 2* (Ed.: R. R. R. Smith – K. Erım), 1991, 99-108.
- Ruge 1924 W. Ruge, "Laodikeia", *RE* XII.1, 1924, 722-724.
- Rumscheid 2000 F. Rumscheid, *Priene Rehberi, Küçük Asya'nın Pompeisi*, İstanbul, 2000.
- Scardozi 2007 G. Scardozi, "Le Attività Delle Campagne Di Scavo E Restauro 2000-2003", *Ricerche topografiche e telerilevamento, Hierapolis Di Frigia I*, İstanbul, 2007, 67-85.
- Sear 2006 F. Sear, *Roman Theatres, An Architectural Study*, Oxford, 2006.
- Sevin 2001 V. Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, İstanbul, 2001.
- Sperti 2000 L. Sperti, "Ricognizione Archeologica a Laodicea Di Frigia: 1993-1998", *Laodicea Di Frigia I, RdA* 24, 2000, 29-103.
- Strabon *Strabon Coğrafya, Anadolu (Kitap: XII, XIII, XIV)*, (Çev. M. Pektaş), İstanbul, 1991.
- Şimşek 2005 C. Şimşek, "2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı", 26. Kazı Sonuçları Toplantısı-1, 2005, 305-320.
- Şimşek 2006 C. Şimşek, "2004 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı", 27. Kazı Sonuçları Toplantısı-1, 2006, 419-434.
- Şimşek 2007a C. Şimşek, *Laodikeia (Laodikeia ad Lycum)*, İstanbul, 2007.
- Şimşek 2007b C. Şimşek, "2005 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı", 28. Kazı Sonuçları Toplantısı-1, 2007, 455-478.
- Şimşek 2007c C. Şimşek, "Laodikeia'dan Ladik'e Denizli", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu* 2, 2007, 38-50.
- Şimşek 2009 C. Şimşek, "2007 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı", 30. Kazı Sonuçları Toplantısı-2, 2009, 409-436.
- Şimşek – Büyükkolancı 2006 C. Şimşek – M. Büyükkolancı, "Laodikeia Antik Kenti Su Kaynakları ve Dağıtım Sistemi", *Adalya* 9, 2006, 83-103.
- Şimşek – Ceylan 2003 C. Şimşek – A. Ceylan, "Laodikeia'da Tespit Edilen Bir Deprem ve Diocletianus'a İthaf Edilen Bir Yazıt (Lykos Laodikeia'sı)", *Archivum Anatolicum*, 2003, 147-163.
- Texier 2002 C. Texier, *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi Cilt II*, (Çev.: K. Y. Koprıman), Ankara, 2002.
- Traversari 2000 G. Traversari, "La Situazione Viaria Di Laodicea Alla Luce Degli Itinerari Romani", *Laodicea Di Frigia I*, 2000, 9-14.
- Vandeput 1992 L. Vandeput, "The Theatre-Façade at Sagalassos", *Anatolian Studies* 42, 1992, 99-117.
- Vitruvius *Mimarlık Üzerine On Kitap*, (Çev.: S. Güven), İstanbul, 1998.
- Weber 1898 G. Weber, "Die Flüesse von Laodicea", *Mittheilungen Des Kaiserlich Deutschen Archaeologischen Instituts, Athenische Abtheilung* 23, Athens, 1898, 178-195.
- Welch 1998 K. Welch, "The Stadium at Aphrodisias", *AJA* 102, 1998, 547-569.

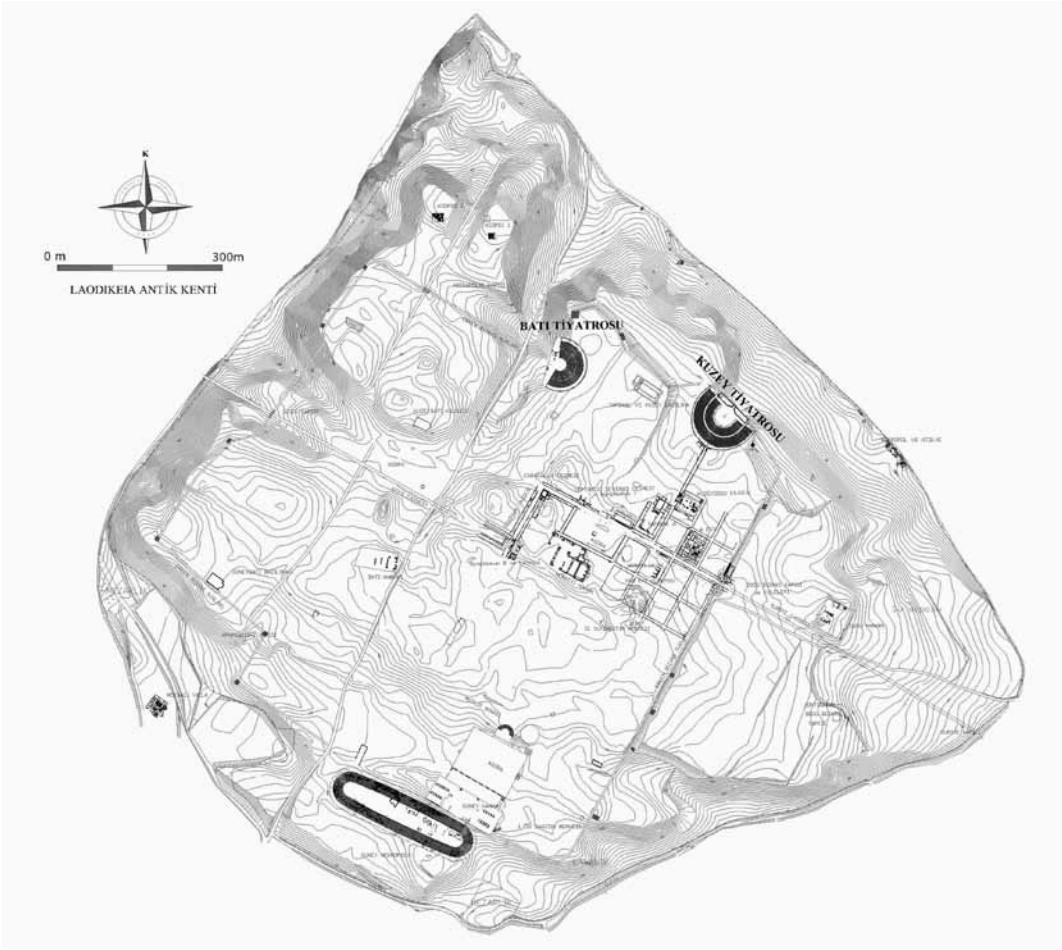

Fig. 1
Laodikeia Kent Planı.

Fig. 2
Batı ve Kuzey
Tiyatrolarının
Havadan Görünümü.

Fig. 3 Batı Tiyatrosu'nun Kazı Öncesi Durumu.

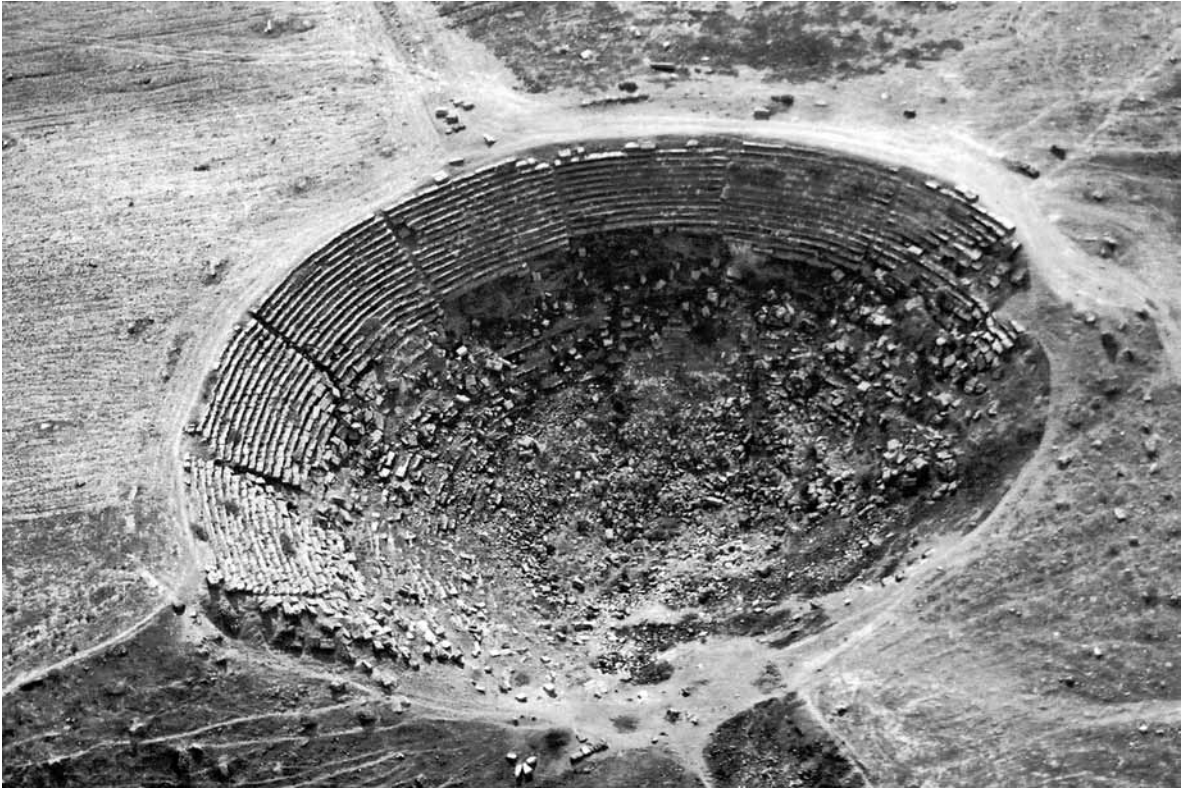

Fig. 4 Batı Tiyatrosu'nun Kazı Sonrası Havadan Görünümü.

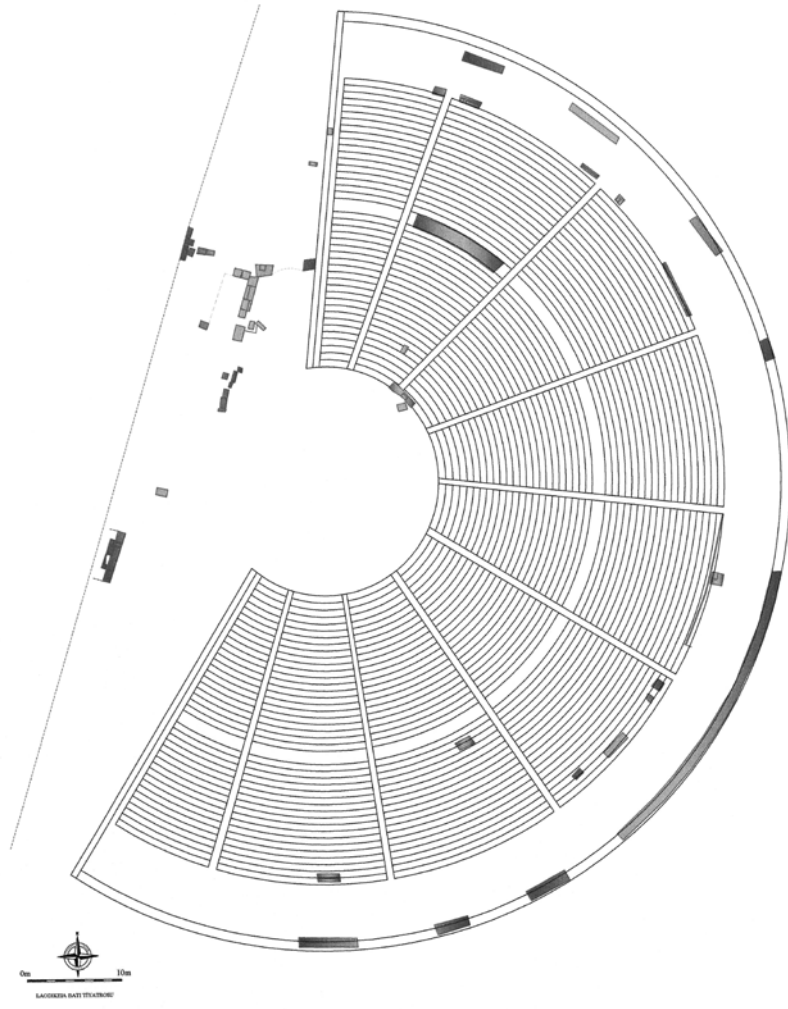

Fig. 5
Batı Tiyatrosu
Planı.

Fig. 6
Batı Tiyatrosu
Diazoması.

Fig. 7 Batı Tiyatrosu, Kuzeybatı Diazoma GeçiŐi ve Őst Cavea Oturma Basamaklarında Depremle Meydana Gelen Kaymalar.

Fig. 8 Oturma Basamaklarında Deprem Sonrası Oluşan Kaymalar.

Fig. 9
Batı Tiyatrosu Oturma
Basamakları ve Kerkidesler
Arası Geçiş Merdiveni.

Fig.10
Kuzey Uç Kanatlar ve
Parados Çalışmaları.

Fig.11 Batı Tiyatrosu Orkestra Podyum Blokları ve Proedria'nın (Şeref Koltuğu) Buluntu Durumu.

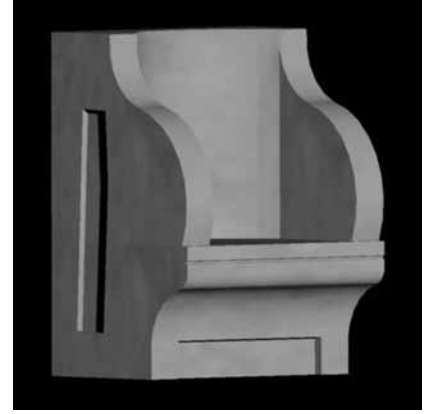

Fig. 12 Batı Tiyatrosu Proedriasının (Şeref Koltuğu) Üç Boyutlu Çizimi.

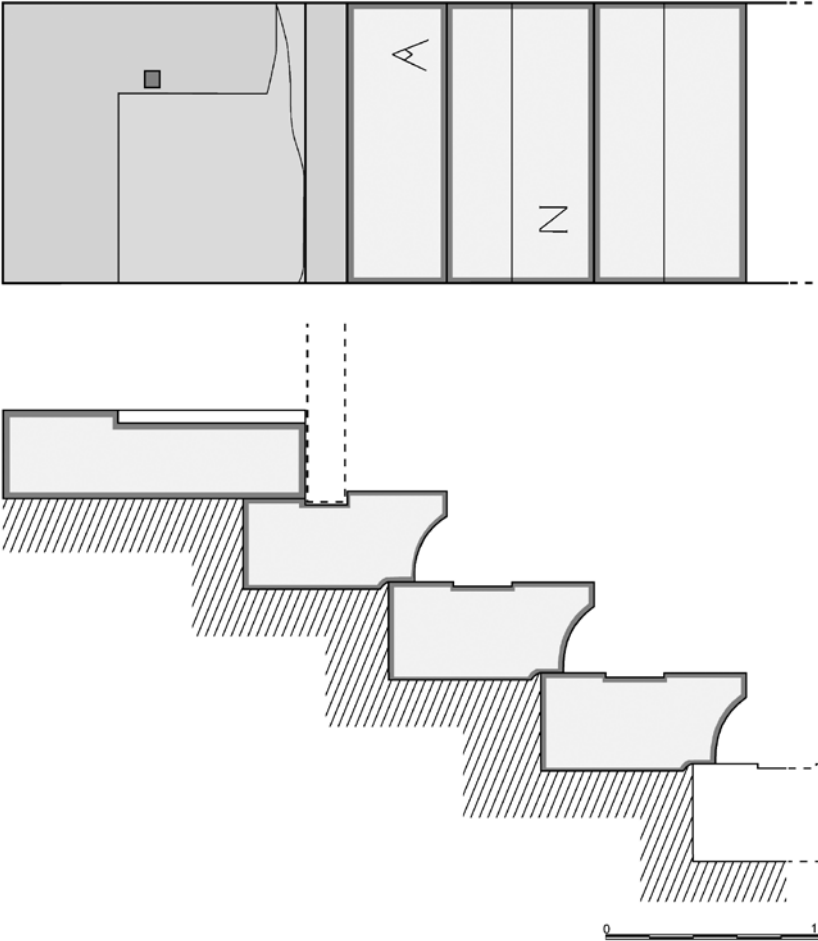

Fig. 13
Üst Cavea'da Yer Alan Kare
Ayak ve Oturma Basamaklarının
Çizim ve Kesiti İle Basamaklar
Üzerindeki Yazıtlar.

Fig. 14
Travertenden Yapılan Üst Cavea'da Tamiratlara İlişkin Mermer Oturma Basamakları.

Fig. 15
Üst Cavea Konglomera Üzerine Yerleştirilen Oturma Basamaklarının Deprem Sonrası Durumları.

Fig. 16
Üst Caveada Oturma Basamakları Üzerinde Yer Alan Ayak Koyma Bölümleri ve Düz Bırakılan Bloklar.

Fig. 17
Üst Caveada Oturma Basamakları Alınlıklarında Yer Alan Yazılar.

Fig. 18 Orkestradaki Heykel ve Mimari Blok Parçaları.

Fig. 19 Proscenium'a Ait Soffitli Arşitrav Bloğu Parçası.

Fig. 20 Orkestra'da Bulunan Erken Bizans Dönemi'ne Ait Korinth Başlık.